

## SIMPOZIJ — ŽIVOT I DJELO VLADIMIRA FILIPOVIĆA

VLADIMIR FILIPOVIĆ  
 KAO UČITELJ FILOZOFIJE\*

BORIS KALIN

*Filozofski fakultet, Zagreb*

UDK 101 (457.13) »501«

Izvorni znanstveni tekst,  
 primljen 20. 5. 1985.

Govoriti o Vladimiru Filipoviću kao učitelju filozofije istovremeno je i veoma zahvalno, i veoma zahtjevno i teško. Rijetki su, naime, u našoj filozofskoj sredini oni koji nisu bili studenti prof. Filipovića, koje on nije učio filozofiji. Svi oni, pak, koji su ga poznavali, doživjeli su ga kao uvijek zanimljiva, duhovita, ugodna, šarmantna, očaravajućeg sugovornika. Te okolnosti olakšavaju i ujedno otežavaju moj zadatak da govorim o učiteljskom djelovanju Vladimira Filipovića. Olakšavaju utoliko što mogu računati s tim da će svima odmah biti jasno i prihvatljivo ono što želim reći, i što treba reći, naprosto kao konstataciju i priznanje jedne izrazite vrijednosti (a ne kao otkriće i rezultat posebnog istraživanja o tom dijelu djelovanja prof. Vladimira Filipovića, kakvo bi istraživanje svakako bilo vrijedno poduzeti, pa bi početak mogle biti analize bilješki koje imamo s profesorovih predavanja). S druge strane, nikako nije jednostavan zadatak doista primjereno izraziti sav onaj raspon osebnijih odlika kojima je Vladimir Filipović bio obdaren, koje je on kultivirao i razvio do iznimnih govorničkih i učiteljskih kvaliteta. Bio je on posebno uspješan i velik upravo u svojoj profesorskoj — učiteljskoj djelatnosti i funkciji, kao što je bio nenadmašan u svakoj neposrednoj komunikaciji. Ističem to zato što pri vrednovanju cjelokupna životnoga djela (spisi, knjige, istraživački i organizatorski rad, itd.) Vladimira Filipovića, nikako ne bismo smjeli potcijeniti njegovo učiteljsko — nastavničko djelovanje, koje k tome ima posebnu ulogu i vrijednost u oblikovanju naše filozofijske obrazovanosti i kulture, i kulture ophođenja naročito. U sredini, pak, koja tako malo važnosti pridaje nastavi i učitelju, za koju je karakteristično upravo zapostavljanje svega što se odnosi na obrazovanje i školstvo, moramo brižljivo sabrati svoju pozornost na ono djelovanje kojega tragovi već po svojoj prirodi podliježu brzem brisanju u tijeku vremena.

\* Ovaj tekst je pročitao kao referat na simpoziju »Život i djelo Vladimira Filipovića«, održanom 16. i 17. svibnja 1985. u Zagrebu, u organizaciji Odjela za povijest filozofije Centra za povijesne znanosti.

Poziv učitelja filozofije obavljao je Vladimir Filipović u dugom kontinuitetu savjesno i dosljedno, opredijeljeno i ponosno, s radošću i ljubavlju kao svoj životni poziv.

Stil njegova rada, posebice njegov govorni izraz, odlikovao se divnom jasnoćom, jednostavnošću, otvorenošću i neposrednošću. Tuđ mu je i neprihvatljiv zato bio svako terminološki ekshibicionizam, zakučastost i isprazne verbalne parade kojima se i u nas tako često i rado kiti i zakukuljuje ponajprije prividna, površna i lažna učenost. Profesor Filipović nije govorio hermetičkim jezikom za uski, zatvoreni krug »posvećenih«. Upravo obratno. I o najtežim, najsloženijim filozofijskim pitanjima uspijevao je govoriti (i pisati) jasno, jednostavno, razumljivo i uvjerljivo. Posjedovao je taj rijedak dar i nije ga štedio. Bio je i zato omiljen i poštovan. Njegova predavanja i seminare s interesom su pratili ne samo studenti filozofije nego isto tako i studenti svih drugih studijskih grupa (ponajprije psiholozi, pedagozi, sociolozi, povjesničari umjetnosti, studenti Akademije za kazalište, i drugi). Mnogi od njih pratili su nastavu i preko granica režimom studija nametnutih obaveza, kao i mnogi studenti koji uopće tu obavezu ni imali nisu.

Nastavničko-učiteljski rad Vladimira Filipovića bitno je odredio filozofijsko obrazovanje u prvom redu generacija studenata filozofije Filozofskog fakulteta u Zagrebu (kasnije i u Zadru), a za generacije studenata kojima filozofija nije glavna struka nerazdvojno su u svijesti vezani u jedno filozofija i učiteljski lik Vladimira Filipovića.

Posebno su, pak, predavanja i seminari iz povijesti filozofije doista bili pravi i najbolji uvod u filozofiju. Stara je, naime, teza, koju možemo smatrati provjerenom istinom, a često ju je i rado razvijao, argumentirano i uvjerljivo, upravo profesor Filipović, da je povijest filozofije najbolja pouka o tome što je filozofija i ujedno uvod u filozofiju kao traganje samo.

Predavanja profesora Vladimira Filipovića, njegova izlaganja i promišljanja filozofijske problematike odlikovao je primjeren filozofski eros, samostalnost misli, kritičnost i izraziti povijesni smisao, a posebno osjetljivost za vnijednosnu problematiku, i to ne samo u užem aksiolozijskom smislu. Bio je on otvoren prema svim filozofijskim koncepcijama, a naročitu privrženost očitovao je prema onim misliocima, pokretima i epohama koji su rušili stare i začahurene okvire i otvarali mogućnosti za novo. Njegov osebujni — slobodno se može reći — majstorski nadahnuti stil resili su izraziti optimizam i vedrina (isti su takav optimizam i vedrina bili svojevrsni njegovu životnom stavu i uvjerenju uopće), a njegov već poslovični razigrani humor bio je protkan blagom mjerom superiorne ironije usmjerene protiv gluposti, zaostalosti, rigidnosti, netolerancije i mazadnjaštva u svim vremenima i oblicima, u prošlosti, a i u najbližoj sadašnjosti.

Filozofija se zbiva kao povijesno suprotstavljanje misaonih sustava. Vladimir Filipović nastojao je i uspijevao svaku filozofiju, učenje svakog pojedinog filozofa osvijetliti u njenoj povijesnoj dimenziji i ujedno približiti suvremenom senzibilitetu. Uvjerljivo je interpretirao

i one filozofeme koji su očito bili u suprotnosti s onim filozofijama i uvjerenjima za koje je bio jače zagrijan. Iznijekom je uvijek kritizirao (i sam dakako uspijevao izbjeći) postupak takozvane trans-euntne kritike u povijesti filozofije, kritike koja napušta pretpostavke neke dane filozofije koju tumači i o kojoj je riječ, da bi tu filozofiju pobijala s nekog drugog područja. S gledišta neke određene (recimo neke službene) filozofije takva kritika s olimpijske visine navodne objektivne istine prosuđuje sve druge filozofije kao pogrešne i po kratkom se postupku razračunava s njima. Takva kritika — više je puta isticao profesor Filipović — svodi onda cijelu povijest filozofije na povijest zabluda. Postupak je to koji sam sebe degradira; ali usprkos tome, nije bio uvijek sasvim isključen u pristupima povijesti filozofije.

Vladimir Filipović u svom se nastavničko-učiteljskom djelovanju i u svom znanstvenom radu opredijelio za imanentnu kritiku koja prosuđuje dosljednost i domišljenost svake pojedine filozofije, uvažavajući dakako uvijek i kniterij povijesnog vrednovanja. Neka je filozofija vnijedna toliko koliko je izraz svoga vremena, ali i po tome koliko potiče druge nove pokušaje u poimanju svijeta i u traganju za smislom života. »Povijest filozofije i jest i nije povijest. Kroz nju se razumije i naša sadašnja zbiljska individualna svijest. Povijest postaje dio nje same kao dio naše kulture, dio nas samih, koji ne možemo više misliti ni kao Platon, ni kao Aristotel, ni kao Demokrit, ni kao Heraklit, ali ni bez njih, kao što ne možemo biti ni individualne ličnosti bez našega životnog iskustva, bez naše prošlosti.«

U ideologijski osjetljivom, čak preosjetljivom, prenapregnutom vremenu prvih poslijeratnih godina Vladimir Filipović zračio je i imponirao širinom svoga pristupa filozofijskim problemima, otvorenošću koncepcije, humanizmom i uopće izbjegavanjem svake isključivosti. I teorijski i praktički uspijevao je provoditi ideju da filozofirati znači (kao prvo razvijati slobodu misli: *učiti slobodi*). Svojim je sveukupnim učiteljskim djelovanjem otvarao i stvarao pretpostavke za slobodoumni pristup filozofiji: povijesti filozofije i suvremenoj filozofiji, znači i za isti takav slobodoumni studij filozofije, i konačno za jednu otvorenu i slobodnu klimu i školu mišljenja. U tom kontekstu valja podsjetiti da tih godina nije baš u svim drugim velikim sveučilišnim središtima u nas vladala izrazita tolerancija i otvorenost kakva je bila ostvarena na studiju filozofije u Zagrebu, gdje je profesor Vladimir Filipović bio u svojstvu pročelnika i godinama vodio Odsjek za filozofiju u Zagrebu. Vnijedno bi u tom smislu bilo istražiti, vrednovati i pokazati ulogu profesora Filipovića u stvaranju preduvjeta za onu klimu otvorenosti i kritičnosti mišljenja iz koje je sljedećih desetljeća mogao i uspio proizaći izraziti intenzitet filozofijskog stvaralaštva.

Iz pisanog opusa Vladimira Filipovića i iz njegove uredničke aktivnosti valja ovdje istaknuti ono što je u užoj vezi s nastavom filozofije. Riječ je o udžbeniku logike, udžbeniku povijesti filozofije,

filozofijskoj hrestomatiji, te o nekim ranijim spisima koji se izrijeckom odnose i na pedagogijsku problematiku.

Kao sveučilišni docent, Vladimir Filipović objavio je *Logiku za srednje škole* (izdanje Nakladnog zavoda banovine Hrvatske, Zagreb 1941). Tim srednjoškolskim udžbenikom logike zamijenjen je stari udžbenik logike Đure Arnolda (*Logika za srednja učilišta*, 1888), koji je u Hrvatskoj bio u upotrebi više od pola stoljeća.

Za suvremeni pristup nastavi filozofije posebnu vrijednost imaju dva izdavačka i autorska pothvata kojima je Vladimir Filipović bio redaktor. Prvi je od njih materijaliziran u svojevrsnom udžbeniku povijesti filozofije za srednju školu pod naslovom *Antologija filozofskih tekstova* (Školska knjiga, Zagreb 1954. Autori su bili Branko Bošnjak, Vladimir Filipović, Milan Kangrga, Đorđe Mažuran, Gajo Petrović, Vanja Sutlić i Predrag Vranicki). Drugi je glasovita *Filozofska hrestomatija* u 12 knjiga (Matica hrvatska, Zagreb 1955—1968). Pothvat je ostvaren u četrnaest godina s neujednačenim ritmom: u prve četiri godine objavljeno je čak devet naslova, zatim slijedi zastoj i usporenje, pa su se posljednje tri knjige pojavile u idućih devet godina. Evo redoslijeda: Gajo Petrović: *Engleska empiristička filozofija*, 1955; Branko Bošnjak: *Grčka filozofija*, 1956; Vladimir Filipović: *Filozofija renesanse*, 1956; Branko Bošnjak: *Filozofija od Aristotela do renesanse*, 1957; Milan Kangrga: *Racionalistička filozofija*, 1957; Danilo Pejović: *Francuska prosvjetiteljska filozofija*, 1957; Predrag Vranicki: *Dijalektički i historijski materijalizam*, 1958; Čedomir Veljačić: *Filozofija istočnih naroda*, u dva sveska, 1958; Vladimir Filipović: *Klasični njemački idealizam*, 1962; Danilo Pejović: *Suvremena filozofija Zapada*, 1967; Vladimir Filipović: *Novija filozofija Zapada*, 1968. Kao dodatak Filozofskoj hrestomatiji objavljen je, također u redakciji Vladimira Filipovića, *Filozofijski rječnik* (Matica hrvatska, Zagreb 1964, te drugo dopunjeno izdanje 1984). Pokretanje *Filozofske hrestomatije*, kao prvog u nas svojevrsnog kompendija za uvođenje u filozofiju, bio je u svoje vrijeme pravi pothvat, pa je to u razvoju i u koncepciji našega filozofijskog obrazovanja određeni međaš, posebno s obzirom na to da je u vrijeme objavljivanja hrestomatije bilo veoma malo izvornih djela u prijevodu. U izvjesnom je smislu takvu svoju ulogu hrestomatija zadržala sve do danas, usprkos postojanju sada već stotina prevedenih i objavljenih filozofskih djela. O tome svjedoče i ponovljena izdanja, kojih je do sada bilo četiri.

U naše vrijeme možemo smatrati da postoji velika suglasnost, gotovo jednodušnost u uvjerenju da nastava filozofije (uvođenje u filozofiju) treba mlade ljude što je moguće više približiti velikim misliocima prošlosti, ali ne ocjenama i formulama, nego izravnim i samostalnim proučavanjem (čitanjem) njihovih djela. (U praksi nastave i uvođenja u filozofiju, to uvjerenje nije na žalost uvijek dosljedno provođeno.) Možemo zato ocijeniti da je bilo dalekosežno važno opredjeljenje da se objavi *Antologija* i *Hrestomatija* u onom obliku i u koncepciji koja je izvedena. Za razvoj naše filozofijske kulture i obra-

zovanja, a u slijedu i za razvoj metodike filozofijskoga obrazovanja, bilo je odlučno da je već naš prvi srednjoškolski udžbenik filozofije potvrdio opredjeljenje da su čitanje i analiza izvornog filozofijskog teksta, makar i u obliku manjih ili većih odlomaka, temelj uvođenja u filozofiju i pravi put razvijanja filozofijskog načina mišljenja. »Smatramo, piše u uvodnom tekstu *Antologije*, da osnova svakog proučavanja filozofije, pa i njena učenja u srednjoj školi, mora biti čitanje i studiranje originalnih radova istaknutih filozofa.« Time su otvorene mogućnosti za kasniju, daljnju, razradu metode rada s tekstom u nastavi filozofije.

Interes za pedagošku problematiku potvrđuje profesor Vladimir Filipović već u dva svoja ranija spisa, objavljena sredinom i krajem tridesetih godina: *Pedagogija i aksiologija*, (Napredak, br. 5/ 1934, posebni otisak) i *Moderna psihologija u pedagogiji* (Minerva, Zagreb 1938). U prvome od njih naglašava neminovnost teorijskog, a u užem smislu vrednosnog filozofskog utemeljenja pedagogije, u skladu dakako sa svojim filozofskim aksiološkim interesom i orijentacijom. Bez rješavanja temeljnih teorijskih pitanja nema (»ne može biti«) pedagogije kao znanosti, nema niti promišljene i pouzdane pedagoškijske prakse. Za svaki pedagoški rad — teorijski, i praktički, i povijesni — uz određene ideje odgoja, najvažnije je pitanje odgojnog i obrazovnog ideala. Tek odgojni ideal daje osnovu, putokaz i cilj svemu pedagoškijskom praktičnom radu. I sva pitanja odgojnih metoda, i metoda obrazovanja i nastave, u najužoj su vezi s odgojnim idealom i valja da se usklade s njime i ocijene prema njemu. Najprije treba da znamo što hoćemo, da bismo tek zatim mogli izabrati najbolji put, tj. ono »kako«. Odgojatelj, svaki odgojatelj mora, dakle, biti upućen u rezultate aksiologije ili nauke o vrednotama. Ideale, kulturne vrednote mora, dakako, svako vrijeme i svaka sredina otkriti za sebe.

U spisu *Moderna psihologija u pedagogiji*, Vladimir Filipović upućuje na vezu pedagogije i psihologije, odnosno na ovisnost pedagogije o rezultatima tada suvremene prirodnoznanstvene eksperimentalne psihologije, a osobito duhovnoznanstvene psihologije. Analizirajući rezultate psihologijskih učenja Freuda, Adlera i Sterna, pokazuje njihov utjecaj i zasluge za napredak školstva, za unapređivanje problematike obrazovanja, odgoja i pedagogije kao znanosti. Posebno je duhovno znanstvena psihologija dragocjen izvor spoznaja za pedagogiju, jer je otkrila da dijete živi u svom posebnom svijetu. Utvrdila je da postoji osebujni duhovni svijet djeteta kao posebna struktura. Psihologija, a onda, dakako, i pedagogija moraju voditi računa o svijetu djeteta, kao o zasebno zaokruženoj cjelini.

Problemima nastave filozofije profesor Filipović posvećivao je trajno svoju punu pažnju i skrb, i to ne samo nastavi filozofije na sveučilištu (spomenimo ovdje, među ostalim, samo njegove zasluge za aktiviranje kolegija metodike nastave filozofije u okviru studija filozofije), nego veoma izrazito i problemima nastave filozofije u srednjoj školi. Radio je na njenom unapređivanju, pomagao savjetom i utjeca-

jem. Uvijek je opredijeljeno sudjelovao u raspravama o nastavi filozofije: od davnih rasprava o programu logike u tadašnjem Jugoslavenskom udruženju za filozofiju, pa sve do posljednjih skupština Hrvatskoga filozofskog društva. Kada je 1980. godine Hrvatsko filozofsko društvo na svojoj izvanrednoj skupštini pokrenulo raspravu o nepovoljnom i neprihvatljivom položaju nastave filozofije i nastave logike u srednjem usmjerenom obrazovanju u nas, profesor Vladimir Filipović se ponajprije kritički osvrtnuo na našu reformu školstva i obrazovanja: »Nesumnjiva je svagda od naših zakonodavaca istaknuta tvrdnja da je reforma školstva sveopća evropska i svjetska činjenica, nužna potreba.

Međutim, gledajući u vezi s tom potrebom naše programe, mogu jasno ustvrditi da je naša jugoslavenska reforma u zaostatku za svjetskom najmanje pola stoljeća.

Tko pozna sveopća svjetska zbivanja, biva mu jasno dvoje:

a) danas se ne samo od duhovnog nego još više manuelnog radnika traže *ne* usmjerenog nego sve dublje i šire *sveopće* obrazovanje. Talijanska vlada, da bi savladala nužnu činjenicu otpuštanja 14 000 radnika u tvornici »Fiat«, koja zbog usavršavanje tehnike tvornice te radnike ne treba, mora uložiti milijarde lira, da bi te radnike *prekvalificirala*. Oni se moraju zaposliti u drugim manuelnim poslovima, jer ih usavršena tehnika sadanje tvornice ne treba. Revolucionirani razvoj tehnike ne treba danas radnike, koje je trebao juče. To je činjenica za koju bi naši reformatori 'usmjerenog' obrazovanja morali znati, a uz to i spoznati, da je *produbljivanje općeg obrazovanja* uvjet za mogućnost česte životne prekvalifikacije koju razvoj tehnike danas svojom nuždom nameće. Kovač je prije 50 godina ostao kovač cijeli život, a i trebao posve druge kvalifikacije i obrazovanje nego danas. Tvornica 'Mercedes' treba kovače sa manje snage, a većom mogućom koncentracijom pažnje. Zašto da nabrajam svima poznate činjenice? Činjenice da se više nitko ne može za čitav život 'usmjeriti' na jedno određeno manuelno zvanje, kada se potrebe zvanja intenzivno mijenjaju, i nužda permanentnog tehničkog napretka traži česte prekvalifikacije, a za koje je 'usmjereno obrazovanje' samo cjeloživotna smetnja.

b) Jednako bi tako reformatori morali znati, da suvremeni zahtjev interdisciplinarnosti društvenih znanosti i zvanja traži što dublje *opće obrazovanje*, pa je medicinaru jednako kao i pravniku, a po tom i liječniku jednako kao odvjetniku ili sucu, za studij, a i izvršavanje životnog poziva potrebno ne ekskluzivno jednosmjerno znanje (tzv. Fachidiot!) nego *opće obrazovanje*, da se može u svom zvanju samostalno razvijati. Sposobniji su za liječničko, a i pravničko zvanje slušači klasične gimnazije, nego oni iz babičke škole ili neke stručne upravne škole pravno-pripravnoga smjera. I to bi morali iz životne prakse znati naši reformatori.

Ukratko, postavljati osnove obrazovanja na 'usmjerenost', a ne općeobrazovanost već je davno napuštena tendenca u svjetskoj viziji novoga školstva, pa nas naši reformatori svojim zaostalim planovima začuđuju.

No pređimo na naš zadatak ovih rasprava. Radi se o filozofiji, i to o logici i povijesti filozofije.

Logika je ona osnovna interdisciplinarna filozofska grana bez koje ne razumijemo ni jedno znanstveno-metodološko pitanje. Gdje će đaci naučiti što je pojam, što zaključak, što definicija, što divizija, što dokaz i sl., a bez kojih pojmova ne mogu prići nijednom predmetu nastave. U suvremenom interdisciplinarnom radu povezivanja i razlikovanja znanstvenih metoda sve od sistema znanstvenih grana, pa do razlikovanja indukcije i dedukcije, eksperimenta, hipoteze, teorije li uopće znanstvene obradbe bilo koje građe, logika je ona koja te neminovne osnovne pojmove izlaže. I kad učenik konačno u završnom svom srednjoškolskom obrazovanju, a koje će mu služiti kao osnovica za svaki studij, ne upozna logičke probleme neće biti svjestan ni znanstvene osnove svoga učenja.

A što se pak tiče povijesti filozofije dosta je za potrebu njenu u obrazovnom sistemu reći samo dvoje:

a) Nesumnjivo je filozofija temelj sveukupne evropske kulture i njene povijesti, pa se po njoj i razlikuju epohe od helenističkog, srednjovjekovnog, renesansnog, novovjekovnog do suvremenog doba, koje su sve razumljive po filozofskim određenjima tih epoha. Razumjeti evropsku kulturu, a i civilizaciju znači poznavati njene temelje koji su sadržani u povijesti filozofije.

b) Marksizam pak učiti bez povijesti filozofije znači učiti ga kao katekizam tj. napamet neke teze.

I ako ne uzmemo kao neminovnu Lenjinovu tezu, da zadnjih 50 godina (do Lenjina!) nitko nije filozofski razumio Marxa, ako nije studirao Hegela, to ipak moramo prihvatiti Marxovu tezu, da je njegova filozofija izrasla iz grčke filozofije; a posebno iz Kanta i Fichtea.

Drugim riječima ako želimo doista da naša mlada generacija razumije Marxa — ne tek u vidu nekih parolaških citata — onda im moramo izložiti povijesni razvitak evropske filozofske misli.

Upravo je neshvatljivo, da se u našim obrazovnim marksističkim idealima mogu iz programa radikalno brisati temelji marksizma. To kao da su propisivali oni, koji ne misle ozbiljno na marksističko obrazovanje. Drugim riječima iz programa naših viših razreda srednjih škola ne može ni iz koga razloga biti brisana povijest filozofije.

Svakako je vidljivo da programatori naših školskih reforma nisu nigdje ni nikada razgovarali s predstavnicima struke o kojoj su donosili diletantske i ignorantske zaključke.

*Moguće se još ipak nešto dade spasiti!\**

## VLADIMIR FILIPOVIĆ KAO UČITELJ FILOZOFIJE

*Sažetak*

Vladimira Filipovića doživjeli smo kao omiljena i poštovana, uvijek zanimljiva, duhovita, ugodna, šarmantna, očaravajućeg učitelja i sugovornika. Nije nam lako primjereno izraziti sav onaj raspon osebnih odlika koje je on kultivirao i razvio do iznimnih govorničkih i učiteljskih kvaliteta. Bio je on posebno uspješan i velik upravo u svojoj učiteljskoj djelatnosti i funkciji, kao što je bio nenadmašan u svakoj neposrednoj komunikaciji. To valja imati na umu pri vrednovanju cjelokupnoga njegovog životnog djela.

Govorni izraz Vladimira Filipovića isticao se divnom jasnoćom, jednostavnošću i uvjerljivošću, otvorenošću i neposrednošću, isključujući svaki terminološki ekshibicionizam i hermetičnost. Njegova predavanja, izlaganja i promišljanja filozofijske problematike odlikovao je primjeren filozofski eros, samostalnost misli, kritičnost i izraziti povijesni smisao, a posebno osjetljivost za vrijednosnu problematiku, i to ne samo u užem aksiološkom smislu. Bio je on otvoren prema svim filozofijskim koncepcijama, a posebnu privrženost očitovao je prema onim misliocima, pokretima i epohama koji su rušili stare i začahurene okvire i otvarali mogućnosti za novo. Njegov osebnost — slobodno se može reći — majstorski nadahnuti stil resili su izraziti optimizam i vedrina, (svojstveni njegovom životnom stavu i uvjerenju uopće), a već poslovični razigrani humor bio je protkan blagom mjerom superiorne ironije usmjerene protiv gluposti, zaostalosti, rigidnosti, netolerancije i nazadanja u svim vremenima i oblicima, u prošlosti, pa i u najbližoj sadašnjosti. U ideološki osjetljivom vremenu prvih poslijeratnih godina Vladimir Filipović zračio je i imponirao širinom svoga pristupa, otvorenošću, humanizmom i izbjegavanjem svake isključivosti. I teorijski i praktički uspijevao je provoditi ideju da filozofirati znači, kao prvo, razvijati slobodu misli: *učiti slobodi*.

Svojim sveukupnim učiteljskim djelovanjem on je stvarao pretpostavke za onu klimu otvorenosti i kritičnosti mišljenja iz koje je slijedećih desetljeća mogao i uspio u nas proizići izraziti intenzitet filozofijskoga stvaralaštva.

## VLADIMIR FILIPOVIĆ AS A PHILOSOPHY TEACHER

*Abstract*

We experienced Vladimir Filipović as a kind and respected, always interesting, witty, pleasant, charming, enchanting teacher and talker. It is not easy for us to capture that wide range of characteristics that he cultivated and developed in his exceptional qualities as speaker and teacher. He was especially successful and great in his teaching activity and function, just as he was unsurpassed in every direct communication. One must keep this in mind when evaluating his life's work.

Vladimir Filipović's way of speaking was marked by a delightful clarity, simplicity and assurance, candidness and directness, exclusion of all terminological exhibitionism and hermetism. His lectures, presentations and thoughts on philosophical issues were marked by a balanced philosophical eros, an independent way of thinking, a critical approach and a marked sense of history, with a special sensitivity to evaluative issues, in more than the narrow axiological sense. He was open to all philosophical notions, and showed a special attachment to those thinkers, movements and ages that tore down the old, rigid structures and paved the way to the innovative. His special, masterfully inspired style was augmented by an



emphatic optimism and brightness (the same optimism and brightness were true to his outlook on life and his beliefs in general), and his already famous humor was interwoven by a gentle measure of superior irony aimed against stupidity, rigidity, intolerance and backwardness in all times and forms, in the past and in the most recent present. In a time that was ideologically sensitive during the first post-war years, Vladimir Filipović radiated and inspired with the breadth of his approach, his openness, humanism and his avoidance of every exclusivity. He managed, both theoretically and practically, to introduce the idea that philosophizing means developing the freedom of the thought: *learning freedom*.

Throughout his activity as a teacher he laid the groundwork for the climate of openness and criticalness of thought from which, in the course of the next decades he was able and succeeded in bringing forth a considerable intensity of philosophical creativity.